

KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASH JARAYONIDA TALABALARNING TEXNIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH

Xoligova Nargiza

*Toshkent irrigasiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti Milliy
tadqiqot universiteti izlanuvchisi, dosent, PhD*

<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.04.1.070>

Annotasiya. Maqolada kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonida fanlar g'oyalari asoslangan holda talabalarning texnik hamda ijodiy faoliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan turli yondashuvlar haqida so'z yuritiladi

Ixtisoslik fanlarni o'qitishda ta'lim oluvchilarda ijodiy-texnologik tafakkur, texnologik qobiliyatlar majmui va shaxsiy sifatlar: ijtimoiy moslashuv, raqobatbardoshlik, kasbiy faoliyatga tayyorlikni rivojlantirish orqali texnologik, ekologik, iqtisodiy madaniyatni shakllantirishga yo'naltirilgan o'qitish va tarbiyaning tashkiliy jarayoni muhim mezonlardan biri sanaladi.

Kalit so'zlar: kasbiy faoliyat, o'qitish mezonlar, texnologik qobiliyatlar, texnik kompetentlik, kasbiy mahrat.

РАЗВИТИЕ ТЕХНИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Xolikova Nargiza

Soiskatel Natsionalnogo issledovatel'skogo universiteta

*“Tashkentskiy institut injenerov irrigatsii i mexanizatsii selskogo xozyaystva”, dotsent,
PhD*

Аннотация. В статье будет рассказано о различных подходах к развитию технической и творческой деятельности студентов на основе идей предметников в процессе подготовки к профессиональной деятельности

Креативно-технологическое мышление, совокупность технологических способностей и личностных качеств в образовании при преподавании предметов специальности: социальная адаптация, конкурентоспособность, организация процесса обучения и воспитания, направленного на формирование технологической, экологической, экономической культуры через развитие готовности к профессиональной деятельности, считаются одними из важных критериев.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, критерии профессиональной подготовки, технологические способности, техническая компетентность, профессиональная компетентность.

DEVELOPMENT OF STUDENTS' TECHNICAL COMPETENCE IN THE PROCESS OF PREPARING FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

Khalikova Nargiza

Candidate of the National Research University

*Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers, Associate
Professor*

Abstract. The article will talk about various approaches to the development of technical and creative activities of students based on the ideas of subject students in the process of preparing for professional activity. Creative and technological thinking, a set of technological abilities and personal qualities in education when teaching specialty subjects: social adaptation, competitiveness, organization of the learning and upbringing process aimed at the formation of technological, environmental, and economic culture through the development of readiness for professional activity, are considered one of the important criteria.

Keywords: professional activity, criteria of professional training, technological abilities, technical competence, professional competence.

Kirish. Jahonda ishlab chiqarish vositalarining tobora rivojlanib boraётgan texnik murakkabligi muhandisning kasbiy intellektual fazilatlariga va uning ijodiy qobiliyatlariga katta talablar qo'yadi. Texnik tafakkur yurita olish - muhandis fikrlashining kasbiy muhim sifatidir. Ushbu turdagi tafakkur qilish ko'nikmasining rivojlanishi hamda muhandisning kelajakdagi faoliyatidagi muvaffaqiyati ko'p jihatdan oliy ta'limda kasbiy tayergarlik bosqichidagi o'quv jaraenining sifati bilan belgilanadi. Xususan, rivojlangan mamlakatlar nufuzli ilmiy tadqiqot markazlarining P. Debrai-Retzen «Talented Student Teacher Model» (Fransiya), US «Merit» (AQSh) kabi ta'lim tizimlarida bu borada samarali faoliyat olib borilmoqda. Shuning uchun texnika yo'nalish talabalarining kasbiy faoliyatga tayerlashda texnik tafakkurini rivojlantirishning nostandart shakllari, metodlari va vositalaridan majmuaviy foydalanish muhim o'rin egallaydi.

Respublikamizda ta'lim jaraenini modernizatsiyalash maqsadida xorijiy oliy ta'lim muassasalari filiallari, qo'shma fakultetlar va ta'lim dasturlari amalda joriy qilindi. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi-da «uzluksiz ta'limni yanada takomillashtirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiylariga mos yuqori malakali kadrlarni tayerlash siyatini davom ettirish» va «ta'lim va o'qitish sifatini baholashning xalqaro standartlarini joriy etish asosida oliy ta'lim muassasalari faoliyatining sifati hamda samaradorligini oshirish» vazifalari belgilab berilgan. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda, jumladan, bo'lajak muhandislarni tayerlashning mazmuniy tavsiflari, elektron ta'lim muhiti sharoitida modulli va dasturlashgan o'qitish texnologiyasidan foydalanish imkoniyatlarini oshirish va tabiiy-ilmiy fanlar negizida malakali mutaxassislar tayerlash jaraenini takomillashtirish muhim vazifalardan hisoblanadi.

Metodlar. Ma'lumki, texnik tafakkur - texnik bilim va uning texnik jaraenlarini anglash vositasi. Texnik tafakkur nostandart vaziyatda, muayyan holat eki predmet haqida bilish zarurati paydo bo'lganda yaqqol namoèn bo'ladi. Texnik tafakkurni rivojlantirish - shaxsni aniq mutaxassislik bo'yicha ikki tomonlama rivojlanish dinamikasi bilan muvofiqlikda texnikaning har bir aniq komponentini mantiqan tashqi va ichki jihatlarini ochib berish jaraeni. Mazkur jaraenda texnika oliy o'quv yurtlari talabalari uchun muhim bo'lgan kasbiy sifatlar, texnik soha mutaxassisiga qo'yiladigan talablarga hamda faoliyatda sub'ektning shaxsiy o'ziga xosligiga e'tibor qaratiladi.

Kasbiy mahoratlilar zamon hodisalari hamda inson tafakkurining erishgan yutuqlari haqida doimo ma'lumotga ega bo'lib, murakkab ob'ektlar axborot almashinuvi va boshqaruvlarini ta'minlanishini, raqamli materialni kabilarni xotiralarida yaxlit saqlay oladilar. Texnik tafakkur refleksiya ob'ektiga bog'liq ravishda, uning quyidagi ko'rinishlari ajratib ko'rsatiladi:

1. Kommunikativ refleksiya boshqa insonning ichki dunesi va xatti-harakatlarining sabablari haqidagi tasavvurlar bilan ish ko'radi;

2. Shaxsiy refleksiya o'z xatti-harakatlarini, individuallik sifatida shaxsiy obrazlarini tahlil qiladi; 3. Intellektual refleksiya aniq holatlarda ob'ektlar, shaxsiy xatti-harakat usullari haqidagi bilimlar bilan ish ko'radi.

Texnik tafakkur shaxsning kasbiy faoliyatga nazariy va amaliy nuqtai nazardan tayer bo'lishida namoèn bo'ladi. U kasbiy faoliyatda shaxsni o'z-o'zini boshqarishiga ko'maklashadi. Aynan insonning refleksiya bo'lgan qobiliyati orqali motivatsion darajaga mos bo'lgan kasbiy faoliyatning ta'minlanishi aniqlanadi. U shaxs faoliyatining muvaffaqiyatida eki muvaffaqiyat-sizligida namoèn bo'lib, inson kayfiyati va ishlash faoliyatiga tayerligini aniqlaydi. O'z navbatida tayergarlikning motivatsion va operatsion komponentlari aynan refleksiya orqali ishlaydi.

Texnik tafakkur quyidagi komponentlardan tashkil topadi: tushuncha, obrazli, amaliy natija beradigan komponenti.

Texnik tafakkurning tushunchali komponenti - talabalar tomonidan texnik o'quv fanlari bo'yicha bilimlarni o'zlashtirish jaraenida rivojlanadi.

Texnik tafakkurning obrazli komponenti - texnik ob'ektlarning obrazlari bilan ishlash jaraenida rivojlanadi. Bu texnik tafakkurlashning ajralmas muhim qismidir.

Ta'lim jara'ida talabalar texnik ob'ektlar bilan obrazlar nuqtai nazaridan boshqarish qobiliyati mavjud bo'lmasa texnikaga oid oliy ta'lim muassasalarida ta'lim muhitini yaratishga imkon beradi. Kasbiy faoliyatga tayërlash jara'ida talabalarni texnik tafakkurini rivojlantirish bilan birgalikda talabaga kasbiy faoliyatni tahlil qilish jara'ini ko'rsatishga imkon beradi.

Texnik tafakkurning amaliy natija beradigan komponenti - texnik muammolarni hal qilish va nazariy yechimni amalda tekshirish jara'eni amalga oshiriladigan harakatlar (ko'nikmalar) majmuidir.

Ushbu harakatlar maqsadlarga muvofiq tushunchalar va obrazlar ko'rinishida mavjud bo'lgan tafakkur mazmunini o'zgartirishga imkon beradi.

Natijalar. Mulohaza. Amaliy natija beruvchilarni ikkiga ajratish mumkin, ya'ni amaliy (sxemalarni yig'ish, qurilmani o'rnatish va sozlash, detallni dastgohda qayta ishlash va boshqalar) va intellektual (hisobkitoblarni bajarish, muammolarni yechimini topish, o'qilgan matn uchun reja tuzish va h.k.). Texnik «tafakkur»ning ham amaliy, ham intellektual harakatlari maqsadlariga qarab tekshirish - tadqiqotchi, ijro etuvchi, nazorat va korreksion-tartibga soluvchi bo'lishi mumkin. Intellektual qobiliyatga ega bo'lganlar orasida talabalarning bilimlarni o'zlashtirish, o'zlashtirilgan bilimlarni qo'llash, o'zining bilim faoliyatini tashkil qilish bo'yicha harakatlarini ajratib ko'rsatish mumkin.

Oliy ta'lim muassasalari o'quv jara'ida texnik tafakkurni rivojlantirish tadqiqotimiz predmetiga muvofiq ravishda o'rganib chiqildi. Shuning uchun texnik tafakkurni rivojlantirish jara'eni modelini yaratishda murakkablashgan tasavvurlarning pedagogik jara'eni komponentlari haqidagi: maqsadli, tashkiliy, mazmunli va natijaviy baholash kabi murakkablashgan tasavvurlardan foydalanish maksadga muvofiq, deb o'ylaymiz.

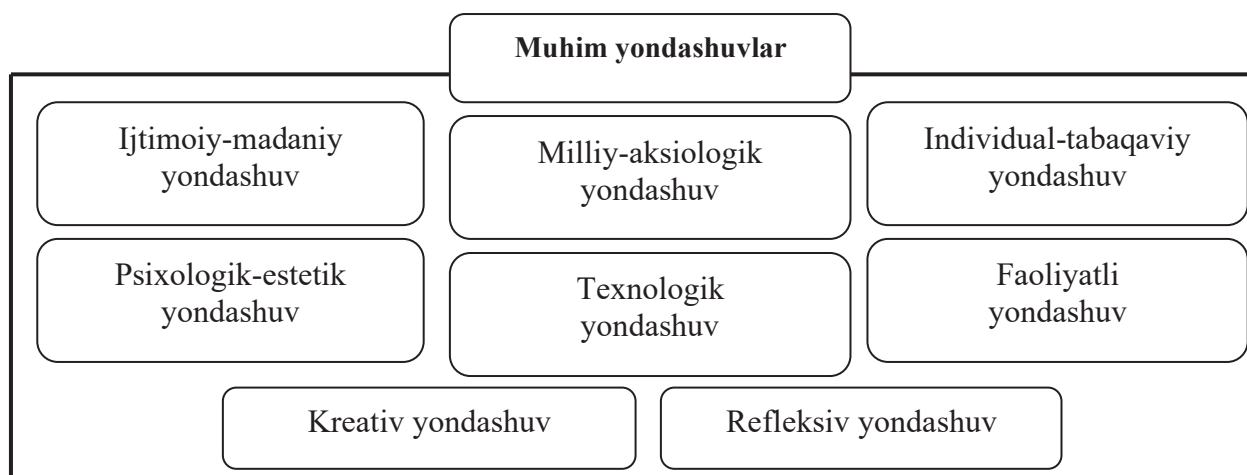
Kasbiy faoliyatga tayërlash jara'ida talabalarni texnik tafakkurini rivojlantirishni zamonaviy interfaol usullardan foydalanish bilan uyg'unlashtirish kerak. Talabalarda texnik tafakkurni rivojlantirishda o'qituvchining amalda keng qo'llanib kelinaëtgan «Piktogramma», «T-Sxema», «SWOT-tahlil», «Assisment», «FSMU», «To'rt pog'onali», «Insert», «Klaster» kabi interfaol ta'lim metodlaridan o'z o'rnida mahorat bilan foydalanishi ijobiy samara beradi.

Talabalarda texnik tafakkur qilish (analiz, sentiz, taqqoslash, umumlashtirish) imkoniyatini yaratuvchi topshiriqlar o'zlashtirilgan bilimlarni faol ravishda qayta ishlab borish uchun muhimdir. Ular texnik bilimlarni qabul qilishning nisbiy passiv fazasidan so'ng aktiv faza kelishi uchun imkoniyat yaratib beradi. Amaliy topshiriqlarni bajarish èki mustaqil ravishda ishlash hamda natijalarni taqdim etish texnik tafakkurni samarali rivojlantirish imkonini yaratadi.

Talabalarning mustaqil ishini tashkil qilish murakkab va ko'p o'lchovli jarayon bo'lib, u o'z ichiga bo'lg'usi talabada motivatsiya va kasbiy nuqtai-nazarni, o'quv fanlarini o'zlashtirish jarayoniga mustaqil ishni qo'shishni hamda mustaqil ish natijalarini nazorat qilish shakllarini tanlashni oladi.

To'garaklar faoliyatida talabalarning ijodiy faoliyati quyidagi holatlarning amalga oshirilishi uchun ham xizmat qilishi zarurligini ko'rsatdi:

- estetik tarbiyani tashkil etish asosida hissiy madaniyatni, ya'ni, qayg'urish, xayrixohlik, yuqori axloqiy ideallarga intilish kabi sifatlarni tarbiyalash;
- san'atning xilma-xil turlarini o'rganish orqali talabalarning hissiy-qadriyatli va ma'naviy madaniyatini shakllantirish;
- shaxsda ijodiy qobiliyatlar – idrok, tafakkur, xayolot, individuallikni rivojlantirish; texnik tafakkuri asoslarini shakllantirish;
- loyihalash faoliyati, o'qitish, turli faoliyat sohalarida ishlashning amaliy ko'nikma, malakalarini o'zlashtirish;
- loyihalarni bajarishda milliy yondashuvdan foydalanish.

1-rasm. Talabalarning texnik kompetentligini rivojlantirishga bo'lgan yondashuvlar

To'garaklarda ixtisoslik fanlar g'oyalariga asoslangan holda talabalarning mustaqil ijodiy faoliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik faoliyat quyidagi yondashuvlar asosida tashkil etish mumkin.

Ijtimoiy-madaniy yondashuv – dizayn to'garagi uchun ishlab chiqilgan o'quv dasturida jamiyatda kechayotgan ijtimoiy o'zgarishlar, madaniy rivojlanish darajasi hamda ehtiyojlarni inobatga olish g'oyasiga tayanib ish ko'rish zarurligini ifodalaydi.

2. Milliy-aksiologik yondashuv – to'garak mashg'ulotlarida talabalarda texnikaviy, dizayn sohasiga oid milliy g'oyalar, qarashlar to'garisida ma'lumotlar berish orqali ularda milliy qadriyatlarga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishning maqsadga muvofiqligi yoritishga xizmat qiladi.

3. Individual-tabaqaviy yondashuvning mohiyati shundaki, shaxsiy imkoniyatlari, sohaga bo'lgan qiziqishi, soha bo'yicha muayyan bilim, ko'nikma va malakalarga egaliklari nuqtai-nazardan munosabatda bo'lish, ularni turli murakkablikdagi (faoliyatdagi tabaqalashuvni ifodalovchi) topshiriqlarni bajarishga yo'naltirishgina kutilgan pedagogik natijani kafolatlaydi.

4. Psixologik-estetik yondashuvga ko'ra talabalarning psixologik va xususiyatiga tayangan holda ularda turli estetik sifatlarni rivojlantirish, psixologik va yosh nuqtai-nazardan ularda turli murakkablikdagi nazariy hamda amaliy bilim, ko'nikma va malakalarni hosil qilish imkoniyatiga ega bo'lgan topshiriqlarni bajarishga jalb qilish maqsadga muvofiq sanaladi.

5. Texnologik yondashuv o'ziga xos texnologik jarayon bo'lib, talabalarni bajarishga jalb qilishda ular tomonidan texnologik talablarga rioya etilishini nazorat qilish va ularda jarayonlarni metodik jihatdan bosqichma-bosqich to'g'ri tashkil etishga odatlantirish zarurligini ifodalaydi.

Kreativ yondashuv to'garak a'zolari tomonidan yaratilgan ijodiy mahsulotlarning o'ziga xosligi bilan bir-biridan farqlanishini ifodalashga xizmat qiladi. Sohaning keskin sur'atlar bilan rivojlanishi ijodiy xarakterdagi mahsulotlarni tayyorlashga kreativ yondashish, o'ziga xoslik, bir turdagi ijodiy mahsulotning turlicha, o'nlab xildagi talqinda namoyon etilishi bilan bog'liq. Shunga ko'ra to'garakning a'zolarida ham talabalik yillaridan ijodiy faoliyatga kreativ yondashish malakalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi.

Xulosa va tavsiyalar. Talabalar o'z faoliyati natijalarini, ijodiy mahsulotlarni mustaqil ravishda refleksiv baholar ekan, erishilgan yutuqlar omilini anglash, yo'l qo'yilgan xato, kamchiliklarning sabablaridan xabar bo'lish, kelgusi faoliyatda ularning takrorlanishiga yo'l qo'ymaslik to'garisidagi xulosaga kelish va amaliy choralarni ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Bundan kelib chiqib, talabalarning mustaqil ishini tashkil qilish uni muvaffaqiyatli bajarish bog'liq bo'ladi degan fikr kelib chiqadi. Talabalar mustaqil ishini tashkil qilish ta'limda

uzluksizlik, tartiblilik va ketma-ketlikni ta'minlovchi rejalashtirishni o'z ichiga oladi. Mavzuviy rejani tuzish talabalar mustaqil ishini tashkil qilishning boshlang'ich bosqichi bo'lib, u o'quv materialini tushunib yetish, uning murakkablik darajasiga baho berish, topshiriqlarni bajarish uchun zarur bo'lgan vaqt me'yorini aniqlash, ta'lim vositalari hamda talabalar mustaqil ishini tashkil qilishning shakllarini tanlab olishni o'z ichiga oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayev A.X, Toshpo'latov M.A, Nuridinov B.S. (2001) Kasb—hunar kollejlari uchun modulli o'quv dasturlarini ishlab chiqish bo'yicha uslubiy tavsiyanoma.- T.
2. Abduqudusov O.A, Nuriddinov B.S. (2001). Kasb ta'limi o'qituvchilari tayyorlash va ularning malakasini oshirish muammolari. Monografiya.- T.
3. R.A.Mavlonova, N.H.Raxmonqulova, K.O.Matanazarova, M.K.Shirinov , S.Hafizov (2008) «Umumiy pedagogika» . «Fan va texnologiya» nashriyoti T.
4. O'tkir Tolipov, Dilnoz Ro'zieva (2019) «Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat» » Toshkent innovatsiya – Ziyo » T.
5. Bultakova R. (2022) STEAM texnologiyalari maktabgachata'lim tizimini takomillashtirish yo'lida. Журнал «Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириў», № 6/5